

"ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ" Terimi Yerine Alternatif Arayışlar

✍ * Hatice Gunayer ŞENEL

Gelişimini sürdürmekte olan Özel Eğitim dünyasında birçok terim ve tanımın uygunluğu, doğruluğu halen tartışılmaktadır. Belli ozur gruplarının nasıl adlandırılıp, hangi terimlerle açıklanacağı konusunda uzmanlar farklı görüşlere sahiptir. Bu nedenle terminoloji sürekli değişim gösterebilmektedir. Oysa ki özel eğitimde amaç, daha uygun tanımlarla, daha iyi bir hizmetin verilmesi, insanları sınıflandırıp, etiketlendirmekten çok nasıl en iyi şekilde yardım edilebileceği olmalıdır. Yaşanan terim karmaşası tüm özel eğitim grupları için geçerli olmakla beraber, en son gelişen özel eğitim alanlarından biri olan "Öğrenme Yetersizliği" alanında ise çok daha fazladır. Bu kavramın nasıl doğduğu şöyle özetlenebilir:

1940 yılı öncesinde, eğer bir çocuğun öğrenmede güçlüğü varsa, zihinsel yetersizliği olduğu, duygusal bozukluk gösterdiği veya sosyal/kültürel yoksunluğu olduğu düşünülmekte idi. 1940'ların başında ise öğrenme güçlüğü olanların bu üç gruptan ayrı, dördüncü bir grup olduğu belirlendi. Başlangıçta araştırmacılar bu öğrencilerin, beyin hasarlı (travma veya beyin ameliyatı geçirenler) olduğu bilinen kişilerle benzer öğrenme sorunlarının olduğuna değinmişlerdir. Beyin yapısı

yonunden, bu çocuklar normal arkadaşlarından farksız oldukları halde, bunların da beyin hasarına sahip oldukları, fakat bu hasarın çok az olduğu (minimal) düşünülmüştür. Böylece Minimal Beyin Hasarı" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Gözlemler ve testler bu çocukların çoğunda hasar bulgusu olmadığını göstermiştir. Saptanabilir bir bozukluk olmadığı halde, beyin çalışmasında farklılık olduğu ve sorunun yapısal olmaktan çok fizyolojik olduğu kanısı edinilmiştir. Bu çocukların ortak özellikleri ise şöyle sıralanmıştır:

1- Sınırlı sistemde olduğu sanılan işlev bozukluğu

2- Hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı

3- İlk iki problemin sonucu oluşan duygusal ve alevli problemlere sahip olmak (Silver, 1992)

1950'li yıllarla birlikte birçok değişik alandan uzmanlar bu çocuklarla ilgilenmeye başlamış ve her biri farklı tanımlar kullanarak, farklı açıklamalar getirmişlerdir. Çeşitli alanlardan olan kişilerin tanımla ilgili bu karmaşası 9 gorme ozurlu çocuğun filin başka başka yanlarına dokunarak yaptıkları tahminlere benzetil-

* Ar. Gör. Hatice Gunayer ŞENEL A. U. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü

miştir (Drew, Gelford ve Jesson, 1982) Bu yıllarda özel eğitim alanında ise özel eğitim gereksinimi olan gruplar belirlenmiş ve zihinsel, gorsel, işitsel, fiziksel yetersizliği olanlarla, duygusal bozukluğu olanlara hizmet verilmeye başlamıştır. Fakat, normal okulların programlarına devam etmekte güçlük yaşayan, aynı zamanda da varolan özel eğitim gruplarının hiçbirine uymayan başka bir kitle ile daha karşılaşmıştı. Tam olarak bu çocukların yaşadığı güçlüklerin nedeni anlaşılamazken, her meslek grubu tarafından farklı terimler ve yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Yaklaşık 40 değişik adla adlandırılan bu çocuklar için kullanılan en yaygın terimlere örnek olarak şunları verebiliriz. Öğrenme yetersizliği, dikkat bozukluğu, minimal beyin hasarı, nörolojik ozur, algısal ozur, disleksi, hiperaktivite, özel öğrenme güçlüğü, psikonorolojik öğrenme bozukluğu ve afaziyi sayabiliriz. Bu terimler içinde en yaygın kullanılanı ve bu gurubu adlandırmada ilk olarak bu denli kabul gören tanım "öğrenme yetersizliği" dir. Öğrenme yetersizliği terimi 1962'de Kirk tarafından ilk olarak kullanılmıştır. Kirk matematikte, okumada öğrenme problemleri yaşayan ve beraberinde zihinsel veya duygusal problemi olmayan çocukların ailelerine bu terimi önermiştir (Heward ve Orlansky, 1989). Kirk'un tanımı şöyledir "Serebral duygusal veya davranışsal bozukluktan kaynaklanan konuşma, dil, okuma, yazma, aritmetik ve diğer okul becerilerinin birinde veya birkaçının gelişiminde olan gecikme, bozukluk ya da gerilikti, bu durum da zeka geriliğinin, duygusal veya kültürel faktörlerin bir sonucu değildir" (Hammill, 1990). Bu tanımın ışığında Öğrenme Yetersizliği Olan Çocuklar Derneği kurulmuştur.

1968 de ise Ozurlu Çocuklar Danışma Komitesi (National Advisory Committee on Handicapped Children), yıllık raporunda önceki öğrenme yetersizliği tanımında değişiklik yapmıştır. Yeni tanıma göre, öğrenme yetersizliği olan çocukları bir ya da birkaç temel psikolojik süreçte yazı ya da konuşma dilini anlama ve/veya kullanmada bozukluk göstermektedirler. Bu bozukluklar dinleme düşünme, konuşma okuma yazma, heceleme veya aritmetikte görülebilir, algısal ozur, beyin incinmesi, minimal beyin ozuru, disleksi, gelişimsel afazi olarak da adlandırılabilirler. Öğrenme yetersizliği olarak adlandırılan grup, görme duyma, fiziksel, zihinsel yetersizlikleri, duygusal bozuklukları ya da çevresel dezavantajları (yoksunlukları) içermez (NACH, 1968, s. 34). Aynı yıl Özel Gereksinimi Olan Çocuklar Konseyi (Council For Exceptional Children) öğrenme yetersizliği olan çocuklar için bir bölüm oluşturmuştur. Hem derneğin ve hem de konseyin çabaları sonucunda 1969 yılında öğrenme yetersizliği olan çocuklar yasası kongreye sunulmuş ve 1970'lerin başında P L 91-230 olarak kabul edilmişti. 1975'de ise P L 94-142 Tüm Ozurlu Çocuklar için Eğitim Yasası (The Education for All Handicapped Children Act) içerisinde yerini aldı. Yasadaki öğrenme yetersizliği tanımı büyük bir ölçüde komitenin tanımını içermekle idi (Hammill, 1990).

1976 yılına geldiğimizde ise ABD Eğitim Dairesi'nin öğrenme yetersizliğini şöyle tanımladığını görmekteyiz. özel öğrenme bozukluğu, sözlü-yazılı ifade, dinleyerek, okuyarak kavrama, basit okuma becerileri, matematik işlemleri, matematiksel zeka ve imla gibi alanlardan birinde ya da çoğunda çocuğun zihinsel ye-

tenekleriyle başarısı arasında belirgin farklılıklar olmasıdır' Bir yıl sonra da özel öğrenme bozukluğu tanımına algısal ozurler, beyin hasarı, minimal beyin disfonksiyonu, disleksi ve gelişimsel afazi de eklenmiştir (Hammill, 1990)

Schulz, Carpenter ve Teurnbull (1991) gerek Ozurlu Çocuklar Danışma Komitesinin, gerekse ABD Eğitim Dairesinin benimsediği öğrenme yetersizliği tanımını şöyle irdemişlerdir Bu tanımlarda geçen psikolojik süreçlerdeki bozukluklar ve psikolojik süreçler genelde görme, işitme, dokunma ve motor gibi öğrenmeyi sağlayıcı araçların yanı sıra, hafıza, anlama ve genelleme gibi öğrenme süreçlerini de içermektedir Bu süreçlerdeki aksaklık gelişimsel bir gerilikten veya fonksiyon bozukluğundan kaynaklanabilir Gelişimsel geriliğin olduğu durumlarda çocuk normal yaşatılarının sahip olduğu becerileri ancak daha sonraki yıllar içinde kazanırken, fonksiyon bozukluğu olan çocuklar ise belli alanlarda sürekli güçlük yaşarlar Dinleme, düşünme, konuşma, okuma-yazma, heceleme veya matematiksel hesaplamalarda da kendini gösterebilecek bu aksaklıklar çocuğun okulda başarılı olmasını engelleyebilir Ayrıca, öğrenme yetersizlikleri teriminin algısal ozur, beyin incinmesi, minimal beyin ozuru, disleksi ve gelişimsel afazi durumlarını da içerdiği belirtirse de, tüm bu durumların ne olduğu konusunda uzmanlar hem fikir değildirler Özellikle de bu çocuklarla çalışan, onlara programlar hazırlayan öğretmenler için bu etiketlerin yerine çocuğun güçlü ve zayıf yanlarının belirtilmesi çok daha faydalı olacaktır Bunların yanı sıra Schulz ve ark , (1991) öğrenme yetersizliği tanımının görme, işitme, motor bozuklukları, zihinsel geri-

lik veya çevresel, kültürel, ekonomik dezavantajlar sonucu ortaya çıkan temel öğrenme problemleri olan çocukları içermez bolumunu de sorgulamışlardır Şöyle ki, birçok yetersizlik durumu veya problem içiçe olabilir, hangisinin birincil, hangisinin ikincil olduğuna karar vermek her zaman mümkün olmayabilir

1979 da Kırk ve Gallagher, öğrenme yetersizliği tanımının kullanimında 3 ölçütunun olması gerektiğini söylemişlerdir

1- Çocuğun potansiyeli ve gerçek başarısı arasında farklılık olmalı

2- Çocuğun öğrenme problemleri zihinsel yetersizlik, duyuşsal, duyuşsal bozukluk ve öğrenme fırsatının olmaması gibi nedenlerle açıklanamıyor olmalı

3- Çocuk özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyuyor olmalı (Akt, Heward ve Orlansky, 1989)

1980 lı yıllara geldiğimizde ise Öğrenme Yetersizliği Ulusal Birleşik Komitesi nin (The National Joint Committee for Learning Disabilities NJCLD) bu tanımlardan hoşnut kalmadığını ve daha iyi tanımların oluşmasını istediğini görüyoruz Komitenin tanımına göre öğrenme yetersizlikleri, dinleme, konuşma, okuma, yazma, akıl yürütme veya matematik yeteneklerinin kazanılmasında ve kullanılmasında önemli güçlükleri içeren karma bir bozukluk grubudur Merkezi sınır sistemindeki işleyiş bozukluğu gibi içsel bir nedeni olduğu varsayılan bu bozukluk omur boyu surebilmektedir Öğrenme yetersizliği ile birlikte davranışları ayarlamada (self regulatory behavior), sosyal algıda ve sosyal ilişkilerde de problemler olabilmektedir, fakat bunların

hiçbiri kendi başına öğrenme yetersizliğini oluşturmamaktadır. Öğrenme yetersizliği diğer ozur durumlarıyla (örneğin, duysal yetersizlik, zihinsel gerilik, sosyal ve duygusal bozukluk) veya dışsal etkenlerle (örneğin, kültürel farklılıklar, yetersiz ve uygun olmayan öğretim gibi) bir arada görulse de, bu durumların veya etkenlerin sonucu olarak ortaya çıkmamaktadır (Akt, Moats ve Lyon, 1993). Daha önceki tanımlardan hayli farklı olan bu tanımla, öğrenme yetersizliği olan öğrencilerin çok sayıda farklı problemleri olabileceği vurgulanmış ve bu bozukluğun dış faktörlerden değil de, öğrencinin kendisinden kaynaklandığı (biyolojik veya organik nedenlerden) ve diğer ozur durumları ile bir arada olabileceği söylenmiştir (Schulz ve ark, 1991). Sonuç olarak, komitenin bu tanımı ile büyük bir ölçüde öğrenme yetersizliği konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

1984'de ise "Öğrenme Yetersizliği Olan Çocuklar ve Yetişkinler Derneği" insanları omurleri boyunca etkileyen öğrenme yetersizliği konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

1984'de ise "Öğrenme Yetersizliği Olan Çocuklar ve Yetişkinler Derneği" insanları omurleri boyunca etkileyen öğrenme yetersizliği potansiyeline ağırlık veren tanımı kabul etmiştir. Bu tanım da şöyledir; "belli (bazı) alanlardaki öğrenme yetersizliği (Specific Learning Disability), nörolojik kökeni olduğu varsayılan kronik bir durumdur ve bu durum kişinin gelişimini, toplumla bütünleşmesini ve/veya sozel ve/veya sozel olmayan yeteneklerini ortaya koymasını etkiler. Bazı alanlardaki öğrenme yetersizliği, zekanın normal ve üzeri olduğu, yeterli duyu ve motor sistemi ile yeterli öğrenme olanak-

larının var olması durumunda ortaya çıkan bir ozur durumudur. Ağırlık derecesi ve ortaya çıkış biçimi değişebilir. Bu durum kişinin yaşam boyunca benlik saygısını, eğitimini, mesleğini, sosyalleşmesini ve/veya günlük yaşam becerilerini etkilemektedir." (News Digest, 1985).

DSM III R' da ise "öğrenme yetersizlikleri", Özel Gelişimsel Bozuklukları olarak üçe ayrılmıştır, akademik beceri bozukluğu (gelişimsel aritmetik, yazı, okuma bozukluğu), dil ve konuşma bozukluğu (gelişimsel arukulasyon, alıcı ve açıklayıcı dil bozukluğu) ile motor beceri bozukluğu (gelişimsel koordinasyon bozukluğu) olarak sınıflandırılmıştır (Akt, Korkmazlar, 1993). DSM IV'de ise okuma, matematik yazma, bozuklukları ve sınıflandırılmayanlar olarak gruplandırılmıştır.

Ülkemizde ise öğrenme yetersizliği, öğrenme güçlüğü veya öğrenme bozukluğu olarak adlandırılmaktadır. Bundan ötürü de birçok terim karmaşası yaşanmaktadır. Gerek İngiltere'deki, gerekse Amerika'daki terminolojinin farklı oluşu, öte yandan bu ülkelerde kullanılan terimlerin dilimize çevrilirken uğradığı değişiklikler bizde de bir terim karmaşasına neden olmaktadır. Örneğin, öğrenme güçlüğü (learning difficulties) terimi, İngiltere'de daha önceleri ozur gruplarına göre on sınıfa ayrılan, tümü özel eğitim gereksinimi duyan ve nüfusun % 20 oluşturan grup için kullanılmaktaydı (Policy Statement, 1992). İngiltere'de 1981'den beri kullanılan bu sınıflandırma değişikliği, etiketlemenin en aza indirilmesi ve en az zarar verici tanımlarla sınıflandırma yapılması çabalarından kaynaklanmaktadır. Öte yandan İngilizcesi "Severe Learning Difficulties" (SLD) olan

Ağır Öğrenme Güçlükleri" terimi ise özellikle ağır derecede zihinsel yetersizliği olanlar için kullanılmaktadır (Farrell, 1991) Fraser ve Rao'ya (1991) göre de daha önceden hafif derecede zihinsel yetersiz olarak sınıflandırılan WAIS veya WICS'e göre ZB'sı 50-70 arasında bulunan kişiler değişen terminoloji ile beraber hafif veya orta düzeyde öğrenme güçlükleri olan çocuklar veya yetişkinleri olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır "Öğrenme Yetersizliği" olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz "Learning Disabilities" terimi ise İngiltere literatüründe "Specific Learning Difficulty" veya "Specific Learning Disorder" olarak kullanılmaktadır. Bu terimlerin Türkçe'ye donuşumu ise Özel veya Belirgin Öğrenme Bozukluğu veya Güçlüğü olarak yapılmaktadır (Korkmazlar, 1993) Oysa ki, bu terimlerdeki "specific" sözcüğü, çocuğun diğer performans düzeyleri ile karşılaştırıldığında belli bir alandaki fonksiyonundaki problem demektir (Williams, 1974) Bu nedenle, bu terimlerin dilimizdeki karşılığı bazı alanlarda veya belli alanlardaki öğrenme güçlükleri veya problemleri olması daha uygun olacaktır.

Millî Eğitim Bakanlığı ise 1993 (MEB, Özel Eğitim Rehberi, 1993) yılından itibaren İngiltere'deki bu sınıflandırmaya benzer bir sistem uygulamaya başlamış ve tüm zihinsel yetersizliği olanları öğrenme güçlükleri adı altında toplamıştır. Öğrenme yetersizliği olan, zihinsel kapasiteleri normal veya normalin üstündeki bu gruba da özel öğrenme güçlüğü demek, bizde de gerek bu çocuklar açısından, gerek terminoloji açısından sıkıntılar doğurmaktadır. Yaygın olarak kullanılan "Specific Learning Disabilities" teriminin Türkçe çevirisi olarak öğrenme yetersizliği en uygun düşen terim olurken

(Vassaf, 1994) özel öğrenme güçlüğü, özel öğrenme yetersizliği terimlerindeki özel kelimesi yerine öğrenme yetersizliği olan alanın belirtilmesi daha açıklayıcı olacaktır. Özellikle, özel eğitim açısından çocuğun ya da yetişkinin güçlük yaşadığı alanın/alanların belirlenmesi ve sınırlandırılması hem birey açısından, hem de bireye hizmet verecek kişi ve kurumlar açısından laydalı olacaktır. Kişi sadece bu alanda (okuma gibi) yaşadığı zorluğu genellemeyecektir. Diğer yandan bu alanlardaki güçlükler için kullanılan terimlerin (afazi, disgrafi, disleksi) bireyi etiketlendirici diğer insanlardan ayırıcı bir yanı vardır. Bu nedenle bu tür terimlerin yerine kişi "okuma alanında güçlüklerle sahip" veya "yazmada bazı problemleri var" olarak da adlandırılabilir ve dahası bu problemlerin neler olduğuna bile açıklık getirilebilir, örneğin "okuma hızı çok düşük", "benzer harfleri karıştırma", harf atlama" gibi. Böylece, hem özel eğitimde karşı olduğumuz etiketlemelerden bir ölçüde kurtulmuş olunacak, hem de bu bireylere hemen herkesin sahip olabileceği bir güçlüğü veya probleme sadece herkesden biraz daha fazla sahip oldukları hissi verilmiş olunacaktır.

Tüm bunların yanında, bu tür tanımlar ilgili bireyler (öğrenme yetersizliğine sahip kişinin kendisi, ailesi, öğretmeni, özel eğitim uzmanı, psikolog gibi) arasında da ortak bir dil birliği sağlayacaktır. Ayrıca, özel eğitim gereksinimi olan bu bireylerin eğitimleri için de yol gösterici tanımları kullanılmış olacaktır. Tüm bu nedenlerden dolayı, genel olarak Öğrenme Yetersizlikleri çerçevesinde, yukarıda verilen örnekler gibi yaşanan zorlukların tanımlanması yoluna gidilmesinin bu alandaki terim karmaşasını azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Drew, C., Gelford, D., Jesson, W (1982) **Understanding child behaviour disorders USA** College Pub
- Farrell, P (1991) **Behavioral and Interactive teaching for children with severe learning difficulties Match or mismatch Education and Child Psychology, 8 (2), 61-69**
- Fraser, W., Rao, M. (1991) Recent studies of mentally handicapped young people's behaviour **Journal of Child Psychology Psychiatry, 32, (1), 79-108**
- Hammill, D (1990) On defining *learning disabilities an emerging consensus* **Journal of Learning Disabilities, 23 (2), 74-84**
- Heward, W., Orlansky, M D (1989) **Exceptional Children, 2'nd ed.** Charles E Merrill Pub Comp
- Korkmazlar, U (1993) **Özel öğrenme bozukluğu (6-11 yaş ilkökul çocuklarında özel öğrenme bozukluğu ve tanı yöntemleri).** İstanbul Taçe Ofset
- Ozel Eğitim Rehberi (1993) MEB Ozel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Mud, Ankara
- Moats, L. G., Lyon, G R (1993) **Learning disabilities in the united states: advocacy, science, and the future of the field.** National Institute of the Child Health on a Human Development, Austin Prof Ed Inc
- NACH (1968) **First Annual Report** Washington, DC, **Special Education For Handicapped Children:** Department of Health, Education and Welfare
- News Digest (1985) **Information from the National Information Center for Handicapped Children and Youth.** U S Government Printing Office
- Policy Statment (1992) **The Education Act 1981 and Pupils with Statements of their Special Educational Needs: The First Ten Years,** Nasuwt, Hill-sour Education Centre, Rednal, Birmingham
- Silver, L B (1992) **The misunderstood child.** 2'nde ed, Human Services Institute, Bredenton Tabbooks
- Schulz, J B., Carpenter, C D., Trunbull, A P (1991) **Mainstreaming exceptional students,** 3rd ed Boston Allyn and Bacon,
- Vassaf, B H (1994) **Öğrenme yetersizlikleri.** Öğretmen Yazarlar Dizisi, Ank Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi
- Williams, J F (1974) **Children with specific learning difficulties.** 2nd ed, New York Pergamon Press

